

BNatP. (24), el ms. més arcaic, i ben cert més fidel a l'autògraf, porta *boornaren* (ed. Coll, *NCL*, II, 87.5), i aquesta forma es repeteix en el § 76 (III, 53.15): «trasch al taulat, ab tots sos cavalers, e *boornaren*».

Sovint en Lluïll: «pujà lo fill del rey en un bell cavall, e ab molts de companyons *bornà*, e trasch al taulat, e feya de armes», *Meravelles*, *NCL*, II, 34; «molts honrats hòmens la seguïen --- *bornadors*, juglars qui cantaven e sonaven struments, e hòmens que ballaven», *Blanquerna*, *NCL*, I, 124.19. Pertany encara a la mateixa època el poema dels *Set Savis*: «tots dicmenges, per alegria, / anaven cavallers *bornar*», v. 603. I en el S. XIV el trobem en les Cròniques de Muntaner i del Cerimoniós (veg. les cites en els *DBal.* i *AlcM*) i en molts altres, com *La Filla del Rei d'Hongria*: «l'infant --- no feya sinó córrer per lo palau, cavalcant sobre una cana, e *bornava* per si mateix» (*NCL*, XLVIII, 41) on el context mostra que encara tenim pròpiament la mateixa acc. ('per si mateix' o sigui jugant tot sol com si combatés amb un enemic imaginari) però ja hi ha en germen les accs. a què em referiré més avall.

Perquè, sense allargar més l'enumeració d'exs. antics de l'acc. bàsica, que tan fàcilment ampliaríem encara, si valgués la pena, ni detallar-ne matisos de poc relleu (que també es pot fer fàcilment amb els diccs. disponibles), notem que ja llavors el mot apareix en altres sentits resultants de l'ampliació d'aquest sentit bàsic: el d'«anar d'ací d'allà», el defineix formalment en el S. XV, en el seu «Art de Trobar», Francesc d'Oleza: «*bordó* és lo mateix que *vers* --- que és a *vertendo* --- perquè *bornar* és anar y venir; y *born* és lo lloc hon se fa aquest exerciti»;¹ i de fet això és el que significa ben clarament en grans clàssics nostres d'aquell segle: «ab cert grex fus, / com diu la gent, / se fan ungüent / e bruxes tornen: / en la nit *bornen*, / moltes s'apleguen ---», *Spill*, 9732, un poc més concretat a la idea de 'tornar enrere allà d'on hem partit': «per aparència / se confessava, / e no cessava / que no *bornàs* / e prest tornàs / al natural, / que és immortal: / car la sperança / d'haver criança, / un hora al dia / li recudia», v. 4675; i bàsicament encara deu ser aquest el sentit en l'aplicació nàutica que té en els exemples d'Ausiàs Marc «algú no sap sa nau per quin vent *borna*», on la intervenció de la causa del vent ens ensenya que hi ha en el fons la idea d'avançar fent bordades; per més que tendeixi a debilitar-se i que en part encertin les definicions de Bohigas («avançar, navegar», CXIII, 180; «moure's», CXIII, 93), de Pagès *pendre born* «virada», i d'altres 'pendre embranzida, pendre volada': una mica de tot això entra ja en l'ús de la paraula quan el poeta escriu «ab tot açò ma pensa no pren *born*» (XXXVIII, 40), «car pren tal *born* que cerca tota França: d'aquest gran vol la rahó ne murmura» (XVI, 43). Alguna més encara en Bruch, *Misc. Schuchardt*, 1922, 40-41; Elise Richter, *Wiener Sitzber.* CLVI, v. 62; Malkiel, *PMLA* LXIII, 793, n. 75.

En la llengua del S. XV i en l'època moderna hi ha encara altres accs. secundàries, que en bona part es

poden veure en el treball de Spitzer (*LexikK*, pp. 51-53, § 75), en la nota de Mussafia i en els articles del DCEC (s. v. *borne*, *bornear*, *bornizo*, *escalaborne*), i que no rependré ací² (veg. també a baix en els deriv., com *born*, *bornejar*). Més interessarà no perdre de vista les següents modernes. Coromines l'usa sovint, sense apartar-se mai del tot del primitiu sentit cavalleresc, si bé amb interessants matisos, de lluita política³ o de competència galant i social: «restar exempts de sensualisme en l'honest *bornar* de l'amistat i de l'amor».⁴ I és que realment el mot ha esdevingut un quasi-sinònim de 'jugar', en l'ús popular de bastants llocs sense apartar-se de la idea de 'corredisses amb correguera' que ja hem vist connotant el mot en l'ús de Jaume Roig, Ausiàs i *la Filla del Rei d'Hongria*: Pau Vila em recordava fa vuit anys com la seva muller, que era manresana, deia sovint a la quitxalla «au, aneu a *bornar*!» 'aneu a jugar, aneu a córrer': ve a ser el mateix ús (si bé definit en termes més enterament de fiar) que el que observava un frare del Miracle, aigües amunt de Manresa.⁵

Des del punt de vista formal tenen importància etimològica decisiva les formes amb doble vocal, o sigui amb hiatus, abans de la *r*. Ja hem vist *boornar* en el testimoni més antic del mot, la *Crònica* de Desclot. Encara que tot seguit aparegueren variants contractes, va quedar també alguna memòria d'aquelles altres. Tal com en oc. ant. hi ha variants *baordir* (*Jaufré*) i *bagordar* (Sordel) (Rayn. II, 212), també degué haver-hi *baornar* en català: car, encara que no vagi definit, difícilment podria ser altra cosa *baorn*, que figura, en rima amb moltes formes verbals en *-orn* amb *o* tancada, en el *Dicc. de Rims*, lín. 1274, de Jacme Marc (a. 1372). I fins avui n'ha sobreviscut algun testimoni en escriptors de llenguatge tenyit de lèxic emporданès: «aquelles naus lleugeres, que semblaven més àgils i lliures al fresc llebeig, ara *biornada* a llevant, ara *biornada* a ponent, les veuràs com el vent se les emporta, sense que els valgui la flonja resistència del seu patró, cap a les roques venjadores», Coromines, *Vida Austeras*, p. 148.19; «més aquest, veient-ho, torcé camí d'una *embiornada* no massa segura», Víctor Català, *Omrivoles*, p. 72; i el cas és que un exemple escadusser de la mateixa variant ja apareix en un trobador o joglar occità: «anz te darà caval braidieu / tal que ben cor e *biorna* / --- *sojorna* / --- *morna*».⁶ Cf. el blanenc *embornada*.

Per a 'tornejat, bornar' les llengües romàniques, com per a altres tals conceptes cavallerescos, van acceptar un mot d'origen germànic ben establert, fr. ant. *beborder*, *boubourder*, oc. ant. *baordar*, *beordir*, que és també italià antic, *bagordare*, *bigordare*, menys general aquest.⁷ Es tracta d'un mot francic *BIHURDAN, derivat del substantiu pangermànic HURØ, nom d'entreteiximents d'objectes vegetals per tancar un pas, que en escandinau i en gòtic s'aplica a una porta o portella, i en les llengües germàniques occidentals (ja en a-al. ant. *burd*, b-al. ant. *hurþ*) a una 'tanca de brançam entreteixit' (de l'arrel indoeur. KERT- 'torçar, trenar', Pok., *IEW* 584.28): el verb en